mgr Agnieszka Hein
TŁUMACZ PRZYSIĘGŁY
JĘZYKA ANGIELSKIEGO
ul. Akacjowa 5, 05-807 Podkowa Leśna
NIP 521-123-35-48; Nr tel. +48 600 804 869

Tłumaczenie poświadczone z języka angielskiego
[*Dokument sporządzony na 15 stronach na papierze firmowym Open Society Justice Initiative.*]

W sprawie nr K19/11

Sprawa z powództwa Rzecznika Praw Obywatelskich dotycząca prawa do korzystania z obrońcy na etapie prowadzenia czynności wyjaśniających dotyczących wykroczeń

Stanowisko Open Society Justice Initiative
dla Trybunału Konstytucyjnego

OPEN SOCIETY
JUSTICE INITIATIVE

WSTĘP

1. Interwenient, Open Society Justice Initiative (zwany dalej „Open Society Justice Initiative") niniejszym składa opinię przyjaciela sądu (*amicus curiae*) dotyczącą przedmiotowej sprawy czyniąc to za zgodą polskiego Trybunału Konstytucyjnego udzieloną dnia 30 września 2011 r.

2. Niniejsza sprawa jest sprawą ogromnej wagi dla wdrażania w Polsce praw osób oskarżonych lub podejrzewanych o popełnienie przestępstwa. W ostatnich latach doszło w całej Europie do szeregu istotnych zmian oraz reform dotyczących praw do sprawiedliwego procesu i postępowania w sprawach karnych. Ta sprawa daje szansę Trybunałowi Konstytucyjnemu w Polsce, aby spowodował, by postępowanie w sprawach karnych w Polsce było spójne z tymi zmianami i aby zapewniało, by osoby obwinione, lub wobec których istnieje podejrzenie popełnia wykroczenia, miały w Polsce zagwarantowane prawo do korzystania z obrońcy na etapie prowadzenia czynności wyjaśniających.

3. W związku z udzieloną zgodą [na przedłożenie opinii], niniejsze stanowisko przyjaciela sądu odnosi się do kwestii, czy art. 4 i 20 ust. 1 *Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia*, w takich zakresie w jakim ograniczają one dostęp do pomocy obrońcy na wstępnym etapie czynności wyjaśniających, naruszają postanowienia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz innych norm międzynarodowych. Będzie ono obejmowało następujące pytania:

   a) *Kiedy pojawia się prawo do korzystania z obrońcy?* Osoby podejrzane mają prawo do korzystania z obrońcy z chwilą wszczęcia postępowania przygotowawczego lub czynności wyjaśniających.

   b) *Czy prawo to rozciąga się także na wykroczenia objęte przepisami Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia?* Prawo korzystania z pomocy obrońcy rozciąga się także na wykroczenia objęte Kodeksem postępowania w sprawach o wykroczenia, ponieważ wykroczenia uznaje się za czyn zagrożony karą w rozumieniu art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

   c) *Czy w celu ułatwienia skorzystania z tego prawa konieczne jest wprowadzenie stosownych rozwiązań prawnych?* Na polskim rządzie spoczywa obowiązek wprowadzenia takich rozwiązań prawnych, które zapewniałyby dostęp do prawa skorzystania z obrońcy dla osób, przeciwko którym toczy się postępowanie w sprawach o wykroczenia w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia.

TŁO

4. Obecnie, art. 4 Kodeksu postępowania w sprawie o wykroczenia zakazuje dostępu do obrony w trakcie postępowania przygotowawczego czy czynności wyjaśniających. Wnioskodawca, Rzecznik Praw Obywatelskich, zwrócił się z wnioskiem o stwierdzenie niekonstytucyjności tego przepisu, ponieważ narusza on art. 2, art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 i art. 42 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (prawo do obrony, równość, zasada proporcjonalności i zasad państwa demokratycznego) oraz art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (prawo do pomocy prawnej).

5. Art. 4 Kodeksu postępowania w sprawie o wykroczenia stwierdza, że: „Obwinionemu przysługuje prawo do obrony, w tym do korzystania z pomocy jednego obrońcy, o czym należy go pouczyć". I choć postanowienie to wydaje się gwarantować prawo do korzystania z obrońcy, art. 20 ust. 1 Kodeksu postępowania w sprawie o wykroczenia pozbawia ten przepis większości jego znaczenia. Artykuł 20 ust. 1 definiuje bowiem osobę obwinioną o popełnienie wykroczenia w następujący sposób: "Obwinionym jest

osoba, przeciwko której wniesiono wniosek o ukaranie w sprawie o wykroczenie". Wniosek o ukaranie jest składany do sądu *po* zakończeniu postępowania przygotowawczego lub czynności wyjaśniających. Wykroczenie definiuje się jako czyn zabroniony pod groźbą kary, która obejmuje naganę, grzywnę lub karę ograniczenia wolności do 30 dni.

6. W ramach takich ram legislacyjnych, osobom podejrzanym o popełnienie wykroczenia nie przysługuje prawo do korzystania z obrońcy, czy to z nadania prywatnego czy z urzędu, na żadnym etapie postępowania przygotowawczego czy czynności wyjaśniających. Oznacza to, że takie osoby muszą uczestniczyć w szeregu czynności wyjaśniających, w tym w śledztwie czy przeszukaniu, bez możliwości uzyskania porady lub pomocy ze strony obrońcy. W trakcie śledztwa, takie osoby muszą podejmować skomplikowane decyzje dotyczące ich sytuacji prawnej, mogą dokonywać wyboru co do składania wyjaśnień i zgłaszania wniosków dowodowych. Takie osoby mogą być okazywane innym osobom w celu ich identyfikacji, czy też mogą mieć pobierane odciski palców lub inne wydzieliny organizmu.

A. OSOBY PODEJRZANE MAJĄ PRAWO DO KORZYSTANIA Z OBROŃCY Z CHWILĄ WSZCZĘCIA POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO LUB CZYNNOŚCI WYJAŚNIAJĄCYCH

7. Na mocy postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, osoby podejrzane w sprawach karnych mają prawo do korzystania z obrońcy z chwilą zatrzymania lub aresztowania, ograniczenia wolności lub w momencie, gdy sytuacja takich osób ulega istotnej zmianie. Prawo to obejmuje obecność obrońcy w trakcie indagacji czy przesłuchania prowadzonego prze policję. Polska była już krytykowana przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu i przez Komitet Przeciwko Torturom ONZ za to, że taka pomoc prawna nie jest zapewniana. Co więcej, ograniczenia występujące w Polsce dotyczące prawa do korzystania z obrońcy na wstępnym etapie postępowania przygotowawczego czy czynności wyjaśniających stoi w sprzeczności z bieżącymi trendami europejskimi określającymi minimalne normy chroniące prawo do sprawiedliwego procesu w stosunku do osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

8. Europejski Trybunał Praw Człowieka ("ETPC") jest od wielu lat zdania, że prawo do pomocy prawnej pojawia się natychmiast z chwilą zatrzymania lub aresztowania.[1] Od 2008 Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał szereg wyroków, w których Trybunał rozwija i wyjaśnia tę zasadę. Zgodnie z bieżącym orzecznictwem, opisanym w szczegółach poniżej, dana osoba musi mieć zapewnioną pomoc prawną natychmiast w chwili zatrzymania lub gdy sytuacja takiej osoby uległa istotnej zmianie, co może także mieć miejsce zanim dojdzie do zatrzymania lub aresztowania. Przede wszystkim nikt nie powinien być przesłuchiwany ani nie powinien być zmuszany do udziału w czynności śledczych lub proceduralnych bez możliwości uzyskania pomocy prawnej.

9. Art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności określa ogólną zasadę polegającą na prawie do rzetelnego procesu sądowego. Stwierdza on, że "Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym, albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej."

[1] *Sprawa John Murray przeciwko Wielkiej Brytanii,* ETPC, wyrok z dnia 8 lutego 1996 r.; *Sprawa Magee przeciwko Wielkiej Brytanii,* ETPC, wyrok z dnia 6 czerwca 2000 r.

10. Art. 6 ust. 3 lit. b i c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności mówi dalej, że: "Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do: (b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony; oraz (c) bronienie się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości."

11. Wyjaśnianie znaczenia zakresu tych praw rozpoczęło się w 2008 roku sprawą *Salduz przeciwko Turcji*. Sprawa ta dotyczyła osoby małoletniej, która została aresztowana, składała wyjaśnienia pod nieobecność obrońcy, a następnie je wycofała stwierdzając, że zostały one złożone pod przymusem. Wielka Izba Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jednogłośnie uznała, że brak dostępu do obrońcy w trakcie, gdy ta osoba była zatrzymana przez policję stanowiło naruszenie art. 6 ust. 1 i art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Ani późniejsza pomoc obrońcy, ani kontradyktoryjność postępowania sądowego nie były w stanie naprawić niekorzystnych skutków wynikających z zaistniałej sytuacji.[2] Trybunał podkreślił wagę postępowania przygotowawczego dla procesu karnego i stwierdził, że „aby prawo do rzetelnego procesu sądowego było realne i efektywne, art. 6 ust. 1 wymaga, aby, z zasady, dostęp do obrońcy był zapewniony od pierwszego przesłuchania osoby podejrzanej przez policję".[3] Trybunał wyraził także opinię, że nawet jeżeli mogą istnieć niepodważalne dowody na to, że w wyjątkowych okolicznościach pozbawienie dostępu do pomocy prawnej było uzasadnione, to jakiekolwiek obciążające zeznania oskarżonego pod nieobecność adwokata nie mogą zostać wykorzystane do jego skazania.[4]

12. Po sprawie *Salduz przeciwko Turcji* zostało wydanych ponad 90 kolejnych wyroków przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.[5] Wyrok w sprawie *Salduz przeciwko Turcji* stanowi przykład przejrzystej i spójnej linii orzecznictwa stwierdzającej, że praktyka, w której policja przesłuchuje podejrzanych pod nieobecność ich obrońców narusza postanowienia art. 6 Konwencji, przy czym to naruszenie nie może zostać zniwelowane późniejszą obecnością adwokata. Wyroki te szczegółowo wyjaśniły, dokładnie w którym momencie powstaje prawo do pomocy prawnej i co oznacza posiadanie takiego prawa.

13. W sprawie *Dayanan przeciwko Turcji,* Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że podejrzany musi mieć możliwość uzyskania pomocy prawnej niezwłocznie z chwilą zatrzymania, niezależnie od tego, czy jest przesłuchiwany przez policję. Trybunał podkreślił, że skorzystanie z obrońcy na tak wczesnym etapie, ma zapewnić, że podejrzany ma dostęp do wszelkich usług składających się na doradztwo prawne, takich jak omówienie sprawy, przygotowanie linii obrony, zebranie dowodów, przygotowanie przesłuchania, udzielenie pomocy oskarżonemu który jest w trudnej sytuacji oraz sprawdzenie warunków, w jakich zatrzymany przebywa.[6]

14. W sprawie *Shabelnik przeciwko Ukrainie,* Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że prawo do obrońcy pojawia się z chwilą, gdy sytuacja przedmiotowej osoby ulega istotnej zmianie, nawet jeśli nie została ona formalnie zatrzymana jako osoba podejrzana. Trybunał wyjaśnił, że sytuacja takiej osoby może ulec istotnej zmianie w chwili, gdy w toku śledztwa poważnie traktowane są podejrzenia wobec takiej osoby a prokuratura przygotowuje się do wniesienia wobec niej aktu oskarżenia/ wniosku o

[2] *Sprawa Salduz przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok Wielkiej Izby z dnia 27 listopada 2008 r., ust. 58.
[3] *Ibid*, ust. 54-55.
[4] *Ibid*, ust. 55.
[5] Patrz Załącznik do listy wyroków wydanych do września 2011 r.
[6] *Sprawa Dayanan przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r., ust. 32.

ukaranie.[7] W tym przypadku skarżący był przesłuchiwany w charakterze świadka, a nie podejrzanego czy oskarżonego. Trybunał stwierdził, że moment, w którym prawo do pomocy prawnej pojawia się nie zależy od tego, w jakiej roli, pod względem formalnym, dana osoba występuje. Trybunał wyraził podobną opinię w sprawie *Brusco przeciwko Francji*.[8]

15. Dla porównania, Trybunał stwierdził, że choć nie ma obowiązku zapewnienia pomocy prawnej w sytuacji, gdy dana osoba zostanie po prostu poproszona przez policję o zjechanie na pobocze, wszelkie wyjaśnienia uzyskane w trakcie takich nieformalnych czynności nie mogą zostać w konsekwencji użyte przeciwko oskarżonemu/obwinionemu. W sprawie *Zaichenko przeciwko Rosji,* skarżący nie był ani formalnie zatrzymany, ani przesłuchiwany przez policję, ale został po prostu zatrzymany przez policję w celu przeprowadzenia standardowej kontroli drogowej i odpowiedział na pytania dotyczące przeszukania jego samochodu.[9] Skoro wolność skarżącego do podejmowania czynności nie została znacząco ograniczona, Trybunał uznał, że brak reprezentacji prawnej w tym momencie nie naruszał prawa skarżącego do pomocy prawnej na mocy art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Niemniej, skoro policja nie poinformowała skarżącego o jego prawie do odmowy złożenia wyjaśnień, zanim zaczęto mu zadawać pytania, to wykorzystanie jego odpowiedzi na takie pytania w toku postępowania naruszyło jego prawo do niedostarczania dowodów na swoją niekorzyść i prawo do odmowy składania zeznań zawarte w art. 6.

16. Do bieżącej sprawy szczególnie odnosi się zasada, że osoba ma prawo do pomocy prawnej *podczas* każdego przesłuchania policji lub innej czynności wchodzącej w skład śledztwa.[10] W sprawie *Brusco przeciwko Francji*[11] skarżącemu odmówiono prawa do obrońcy w trakcie przesłuchania przez policję. Trybunał uznał, że stanowiło to naruszenie art. 6 ust. 3 lit. c, niezależnie od tego, że skarżący mógł zobaczyć się ze swoim adwokatem zaraz po przesłuchaniu.[12] W sprawie *Pishchalnikov przeciwko Rosji*[13] Trybunał wyjaśnił, dlaczego fundamentalne znaczenie ma zapewnienie podejrzanemu obrońcy w trakcie postępowania przygotowawczego (lub czynności wyjaśniających), a w szczególności podczas zadawania pytań, czy przesłuchiwania przez policję:

> "Na takim etapie postępowania oskarżony (obwiniony) jest często szczególnie bezbronny (…) W większości przypadków ten rodzaj bezbronności zrekompensować może należycie jedynie pomoc obrońcy, którego zadaniem jest między innymi udzielenie pomocy, aby osoba taka nie dostarczała dowodów na swoją niekorzyść".[14]

Niekorzystne orzeczenia i krytyka Polski za to, że nie zapewnia niezwłocznego i skutecznego dostępu do pomocy prawnej dla osób oskarżonych w sprawach karnych

17. Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał już niekorzystne wyroki wobec Polski dotyczące niezapewnienia pomocy prawnej na wstępnym etapie postępowania karnego. Oprócz krytyki wyrażonej w wyrokach, Polskę skrytykował Komitet Praw

[7] *Sprawa Shabelnik przeciwko Ukrainie,* ETPC, wyrok z dnia 17 lutego 2009 r., ust.57
[8] *Sprawa Brusco przeciwko Francji,* ETPC, wyrok z dnia 14 października 2010 r., ust. 52-54.
[9] *Sprawa Zaichenko przeciwko Rosji,* ETPC, wyrok z dnia 18 lutego 2010 r..
[10] *Sprawa Demirkaya przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r.; oraz ETPC z 14 października 2010 r., *Sprawa Brusco przeciwko Francji* nr 1466/07.
[11] *Sprawa Brusco przeciwko Francji,* ETPC, wyrok z dnia 14 października 2010 r. ust. 44-45
[12] Patrz także *Sprawa Demirkaya przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r.
[13] *Sprawa Pishchalnikov przeciwko Rosji,* ETPC, wyrok z dnia 24 września 2009 r.
[14] *Ibid,* ust. 69.

Człowieka i Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Komitet Przeciwko Torturom ONZ.

18. W sprawie *Płonka przeciwko Polsce,* Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że Polska naruszyła art. 6 ponieważ nienależycie wyjaśniła skarżącej, znajdującej się w sytuacji, w której była bezbronna, o przysługującym jej prawie do pomocy prawnej. Skarżący, alkoholiczka, została aresztowana pod zarzutem zabójstwa znajomej, ale nie miała wyznaczonego obrońcy na wstępnym etapie postępowania karnego. Polski rząd dowodził, że skarżąca została poinformowana o przysługującym jej prawie do obrońcy, i podpisała stosowny formularz w tym zakresie, i tym samym nie pozbawiono jej prawa do wyznaczenie obrońcy z urzędu ponieważ mogła poprosić o wyznaczenie takiego obrońcy zaraz na początku zatrzymania. Skarżąca potwierdziła, że została poinformowana o przysługującym jej prawie do skorzystania z pomocy obrońcy. Jednak nie zaoferowano jej jakiejkolwiek pomocy w sprawie wyznaczenia obrońcy, ani nie zapytano jej, czy stać ją na poniesienie wydatków związanych z pomocą prawną. Trybunał uznał jednogłośnie, że władze powinny były wziąć pod uwagę to, że jako alkoholiczka jest w trudnej sytuacji, w momencie, gdy dokonywana była ocena, czy potrzebna jest jej pomoc obrońcy, i że nie nastąpiło, po stronie skarżącej, jednoznacznego zrzeczenia się prawa do ustanowienia obrońcy z urzędu. W konsekwencji, poleganie na wyjaśnieniach złożonych w trakcie przesłuchania przy skazaniu skarżącej było niesprawiedliwe, pomimo tego, że skarżąca była reprezentowana w sądzie [przez obrońcę], co oznacza, że Polska naruszyła art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 lit. c, ze względu na fakt, że skarżąca w na początkowym etapie postępowania była pozbawiona pomocy obrońcy.[15]

19. Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał kolejny wyrok niekorzystny dla Polski w sprawie *Adamkiewicz przeciwko Polsce.* W tym przypadku, osoba małoletnia, została zatrzymana i przesłuchiwana pod nieobecność adwokata. Trybunał uznał, że skarżący powinien był mieć możliwość skorzystania z pomocy obrońcy z chwilą zatrzymania lub aresztowania [16] i uznał, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 i art. 6 ust. 1 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka.[17]

20. Komitet Praw Człowieka analizował raport dotyczący Polski w październiku 2010 r. i skrytykował, to że w Polsce osoby podejrzane, zatrzymane przez policję, nie mają ani dostępu do pomocy prawnej ani możliwości poufnej bezpośredniej rozmowy z obrońcą. Komitet wydał następujące zalecenie:

> "Państwo powinno zapewnić, aby osoba pozbawiona wolności: (a) miała natychmiastowy dostęp do adwokata od chwili zatrzymania; (b) mogła spotkać się ze swoim adwokatem bez świadków, w tym także przed rozprawą sądową; oraz (c) aby mogła zawsze prowadzić poufną korespondencję ze swoim adwokatem, bez monitoringu zewnętrznego i w sposób sprawny."[18]

21. Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom także skrytykował Polskę za to, że nie zapewnia ona dostępu do obrońcy już na wczesnym etapie postępowania przygotowawczego (czy czynności wyjaśniających). W Drugim Ogólnym Raporcie, który zawiera wytyczne dla państw dotyczące minimalnych norm, warunków i praktyk, Komitet opisał dostęp do obrońcy dla osoby zatrzymanej przez policję, jako „jedną z fundamentalnych gwarancji, których celem jest przeciwdziałanie złemu traktowaniu osób zatrzymanych, która powinna obowiązywać od chwili pozbawienia wolności, niezależnie od tego w jaki sposób jest to określone w danym systemie prawnym".[19]

---

[15] *Sprawa Plonka przeciwko Polsce,* ETPC, wyrok z dnia 30 czerwca 2009 r., ust. 40-42.
[16] *Sprawa Adamkiewicz przeciwko Polsce,* ETPC, wyrok z dnia 2 marca 2010 r., ust. 84.
[17] *Ibid,* ust. 91-92.
[18] Raport Komitetu Praw Człowieka, A/66/40 (Tom I), 2011, str. 41.
[19] Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom, Drugi Raport Ogólny, CPT/Inf (92) 3, 36, dostępny na następującej stronie internetowej http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm. Patrz także Europejski

Ostatnia wizyta Komitetu w Polsce miała miejsce w listopadzie 2009 r., i podczas jej trwania przeprowadzono kontrolę w szeregu komisariatach i więzieniach i podniesiono problem, że osoby zatrzymane nie mają dostępu do adwokatów w fazie przygotowawczej postępowania karnego:

> "Większość osób zatrzymanych, z którymi delegacja się spotkała, stwierdziła, że informowano je o ich prawie do ustanowienia obrońcy z urzędu, z chwilą zatrzymania lub zaraz po. Niemniej, w praktyce, niezwykle rzadko zdarzało się, aby osoby zatrzymane przez policję/ przebywające w areszcie skorzystały z pomocy prawnej. Nadal nie istnieje zapis w polskich przepisach, który pozwalałby na wyznaczenie obrońcy z urzędu zanim sprawa zostanie skierowana do sądu". [20]

22. Komitet Przeciwko Torturom ONZ po analizie okresowego raportu dotyczącego Polski w 2007 roku także skrytykował polski rząd za to, że osoby zatrzymane przez policje nie są należycie chronione, w tym nie mają dostępu do obrońcy z chwilą zatrzymania:

> "7. Komitet jest zaniepokojony ograniczeniami, które mogą zostać zastosowane wobec fundamentalnych gwarancji służących ochronie osób zatrzymanych przez policję, w szczególności w zakresie dostępu do pomocy obrońcy z chwilą zatrzymania, w tym także w trakcie wszystkich etapów czynności wyjaśniających (postępowania przygotowawczego), a także w zakresie prawa do uzyskania bezpośredniej porady prawnej. (art. 2 i 11).
>
> Państwo powinno przedsięwziąć także skuteczne środki, aby zapewnić, by wszystkie fundamentalne gwarancje służące ochronie osób zatrzymanych przez policję, w szczególności prawo do korzystania z obrońcy oraz możliwość uzyskania bezpośredniej porady prawnej, były przestrzegane z chwilą zatrzymania, w tym na wszystkich etapach czynności wyjaśniających (postępowania przygotowawczego)". [21]

Nowe rozwiązania i reformy w Unii Europejskiej

23. Ograniczenia w zakresie dostępu do pomocy obrońcy na etapie prowadzenia czynności wyjaśniających istniejące w polskim Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia stoją w sprzeczności z tendencjami, które występują w Unii Europejskiej, i które dotyczą ochrony prawa do sprawiedliwego procesu sądowego osób podejrzanych w postępowaniu karnym. W odpowiedzi na sprawę *Salduz* i kolejne wyroki [ETPC], szereg państw członkowskich Unii Europejskiej zainicjowało reformy, w których uznano, że postępowanie przygotowawcze (czynności wyjaśniające) jest integralną częścią postępowania karnego, że właśnie na tym etapie osoby, które są podejrzane o popełnienie przestępstwa, są narażone na największe ryzyko, i ci którzy zostali aresztowani lub zatrzymani przez policję powinni mieć dostęp do pomocy obrońcy. Także Rada Unii Europejskiej i Komisja Europejska doceniają wagę dostępu do pomocy obrońcy na tym etapie postępowania.

Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu, *Normy CPT (CTP Standards)*, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010 ust. 41, dostępne na następującej stronie internetowej www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.doc

[20] *Raport dla rządu polskiego sporządzony po wizytacji w Polsce Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu* (CPT) w dniach 26 listopada do 8 grudnia 2009 r., CPT/Inf (2011) 20, ust. 26. Raporty i odpowiedzi rządu z poprzednich wizytacji (czerwiec/ lipiec 1996 r., maj 2000 r., październik 2004 r.) są opublikowane na następującej stronie internetowej Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom: http://www.cpt.coe.int/en/states/pol.htm. Podsumowanie w oryginale.

[21] *Wnioski i rekomendacje Komitetu Przeciwko Torturom ONZ (Conclusions and recommendations of the Committee against Torture on Poland)*, trzydziesta ósma sesja, Genewa, 30 kwietnia - 18 maja 2007 r., CAT/C/POL/CO/4, 16 lipca 2007 r., ust. 7 i 9.

Projekt dyrektywy w sprawie prawa dostępu do adwokata

24. Jednym z najbardziej oczywistych przykładów tego trendu jest rezolucja Rady dotycząca harmonogramu działań mających na celu umocnienie praw procesowych osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym .[22] Celem tego harmonogramu działań jest zapewnienie, aby w całej Unii Europejskiej w pełni wdrożyć i respektować normy zawarte w Konwencji o ochronie praw człowieka w drodze wiążącej dyrektywy, która dotyczyłaby praw osób podejrzanych.

25. W czerwcu 2011 r., Komisja Europejska przedstawiła wniosek dotyczący projektu dyrektywy w sprawie prawa dostępu do adwokata w podstępowaniu karnym, która jest częścią tego harmonogramu działań.[23] Artykuł 3 mówi:

> "Państwa członkowskie zapewniają, aby osobom podejrzanym i oskarżonym w każdym razie bezzwłocznie zapewniano dostęp do adwokata: (a) przed rozpoczęciem jakiegokolwiek przesłuchania przez policję lub inne organy ścigania; (b) w związku z prowadzeniem wszelkich czynności procesowych lub dowodowych, w których, zgodnie z prawem krajowym, dana osoba musi lub ma prawo uczestniczyć, chyba że zaszkodziłoby to uzyskaniu dowodów; oraz (c) od momentu pozbawienia wolności. Dostęp do adwokata należy zapewnić w takim terminie i w taki sposób, by umożliwić osobie podejrzanej lub oskarżonej skuteczne skorzystanie z prawa do obrony."

26. Niezależnie od tego, czy dyrektywa ta zostanie uchwalona czy nie, wniosek ten pokazuje w jaki sposób Komisja rozumie bieżące minimalne standardy dotyczące prawa do korzystania z obrońcy i opiera się na analizie wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka [24]. Projekt dyrektywy kwestionuje obecnie pięć państw członkowskich (Belgia, Francja, Irlandia, Królestwo Niderlandów i Wielka Brytania), ponieważ zasugerowały one, że nie ma przejrzystości jeżeli chodzi o relacje tej dyrektywy do wymogów Konwencji.[25] Jeżeli zostanie ona uchwalona przez Parlament Europejski i Radę, stanie się ona wiążąca i będzie musiała zostać wdrożona, a wszystkie państwa członkowskie będą musiały wdrożyć ustawy, regulacje i przepisy administracyjne, których celem będzie zgodność z postanowieniami takiej dyrektywy.

Nowe rozwiązania w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej

27. Większość z dwudziestu siedmiu państw członkowskich zezwala na to, by obrońca był obecny podczas przesłuchania w trakcie zatrzymania przez policję.[26] Przed rokiem 2008 tylko Belgia, Francja, Królestwo Niderlandów, Irlandia i Szkocja zakazywały wprost prawa do zastępstwa prawnego podczas przesłuchania. Niemniej, w ostatnich latach, a w szczególności w świetle wyroku w sprawie *Salduz* i w związku z harmonogramem działań Unii Europejskiej, zarówno judykatura jak i ustawodawcy wielu państw członkowskich uznali, że ich systemy prawne nie są odpowiednie i

---

[22] Rezolucja Rady z 30 listopada 1999 r., (2009/C 295/01).

[23] Komisja Europejska, *Wniosek dotyczący dyrektywy o prawie dostępu do adwokata w podstępowaniu karnym (Proposal for a Directive on the right to access a lawyer in criminal proceedings)*, COM(2011) 326/3. Wniosek ten stanowi Środek C Harmonogramu.

[24] *Ibid.,* ust. 13, 14, 18-21.

[25] Nota odnosząca się do propozycji dyrektywy, 22 września 2011, na stronie http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st14/st14495.en11.pdf. Patrz także odpowiedź grupy organizacji pozarządowych z dnia 29 września 2011r., na stronie http://www.ecba.org/extdocserv/20110929_jointletter_measureC.pdf

[26] T. Spronken et al, *EU Procedural Rights in Criminal Proceedings*, Komisja Europejska (Maklu-Publishers, 2009 r.) dostępna na następującej stronie internetowej http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=16315. Analiza obejmuje wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej z wyłączeniem Malty, ponieważ maltańskie Ministerstwo Sprawiedliwości nie dostarczyło informacji.

podjęto działania w celu skorygowania zawartych w nich przepisach. W szeregu krajach, w tym we Francji, Królestwie Niderlandów, Szkocji i Belgii, reformy albo już zostały, albo są w trakcie wdrażania a ich celem jest spowodowanie, by systemy sądownicze tych państw były zgodne z minimalnymi normami europejskimi.

28. Dobrym przykładem są reformy wprowadzone w Szkocji. 26 października 2010 r., Sąd Najwyższy Wielkiej Brytanii wydał wyrok w sprawie *Cadder przeciwko Prokuratorowi Generalnemu JKM (Her Majesty's Advocate)* [27], dotyczący praktyki stosowanej w Szkocji, polegającej na tym, że podejrzany przez sześć godzin aresztu nie może skorzystać z obrońcy, która jest sprzeczna z Konwencją o ochronie praw człowieka. Uchwalone w trybie pilnym przez rząd Szkocji przepisy, wprowadziły prawo do korzystania z obrońcy przed i podczas przesłuchania przez policję. [28]

29. Podobny proces reform miał miejsce we Francji. 30 lipca 2010, Francuska Rada Konstytucyjna oświadczyła, że ich system *garde à vue* (wstępny areszt policyjny) jest sprzeczny z konstytucją, ponieważ nie gwarantuje należytego przestrzegania praw podejrzanego związanego z jego obroną.[29] Aby rząd francuski miał czas na wprowadzenie reformy, Rada zdecydowała o wstrzymaniu wejścia w życie tego postanowienia do lipca 2011 r. Niemniej, 15 kwietnia 2011 r., Sąd Najwyższy, w pełnym składzie, postanowił, że prawo takiej osoby do obrońcy przysługuje z chwilą jej zatrzymania i winno zostać wdrożone we Francji natychmiast ponieważ wywodzi się bezpośrednio z przepisów art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka. W dniu 1 czerwca 2011 r. Ustawa 2011-392 dotycząca systemu *garde à vue* (wstępnego aresztu policyjnego), która podejrzanym przyznaje prawo do dostępu do pomocy prawnej z chwilą zatrzymania oraz podczas wszystkich przesłuchań policyjny czy też konfrontacji ze świadkami lub ofiarami. [30]

Wnioski

30. Europejski Trybunał Praw Człowieka traktuje prawo do dostępu do pomocy prawnej na wstępnym etapie postępowania za fundamentalną gwarancję sprawiedliwego procesu, a brak takiego prawa prowadzi do naruszenia postanowień art. 6 ust. 1 i art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka. W ostatnich latach Europejski Trybunał Praw Człowieka wyjaśnił, że prawo do pomocy prawnej pojawia się najpóźniej w momencie, gdy następuje aresztowanie/zatrzymanie podejrzanego, gdy jest on aresztowany i osadzony, lub gdy sytuacja takiej osoby ulega istotnej zmianie, to znaczy, gdy w toku śledztwa poważnie traktuje się podejrzenia wobec takiej osoby i prokuratura przygotowuje się do wniesienia aktu oskarżenia/ wniosku o ukaranie. Oprócz tego, osoba podejrzana lub oskarżona o popełnienie przestępstwa nie może być przesłuchiwana, ani nie może uczestniczyć w żadnych czynnościach dochodzeniowych lub proceduralnych bez obecności adwokata.

31. Artykuł 4 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia odczytany razem z art. 20 ust. 1 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia pozbawia podejrzanego prawa do korzystania z adwokata na etapie prowadzenia czynności wyjaśniających postępowania w sprawach o wykroczenia. Dochodzenie jest skomplikowaną procedurą, a osoba podejrzana jest zobligowana do współpracy i udziału w procesie, co sprawia, że jest to dokładnie ten etap, na którym osoba taka najbardziej potrzebuje pomocy adwokata. Osoba podejrzana jest przesłuchiwana przez policję, może zdecydować, czy przedstawić dowody i udzielić informacji i może też zgłaszać wnioski dowodowe w

[27] *Sprawa Cadder (skarżący) przeciwko Prokuratorowi Generalnemu JKM (Her Majesty's Advocate) (strona pozwana) (Szkocja)* [2010] UKSC 43
[28] Kodeks postępowania karnego (pomoc prawna, zatrzymanie i apelacja) (Szkocja)
[29] Postanowienien nr 2010-14/22 QPC z dnia 30 lipca 2010 r.
[30] Ustawa 2011-392 z dnia 14 kwietnia 2011r., dostępna na następującej stronie internetowej: http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=FB9262585E5074FE420D0BE122FACBA6.tpdjo09v_1?cidTexte=JORFTEXT000023860729&dateTexte

trakcie przesłuchania. Osoba podejrzana może zostać przesłuchana, mogą zostać zrobione jej zdjęcia i może zostać okazana w celu identyfikacji. Policja może pobierać odciski palców, próbki krwi, włosów i inne wydzieliny organizmu. Odmówienie dostępu do pomocy prawnej w trakcie tego procesu, stanowi naruszenie postanowień art. 6 ust. 1 i art. 3 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

32. Oprócz tych naruszeń, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia jest także niespójny z międzynarodowymi normami o szerszym zakresie i porównywalną praktyką stosowaną w procedurze karnej. Z tego powodu Polska została skrytykowana zarówno przez Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu i Komitet Przeciwko Torturom ONZ, to znaczy dlatego, że nie wykonała obowiązku zapewnienia pomocy prawnej na wczesnym etapie postępowania dla osób oskarżonych lub takich wobec których istnieje podejrzenie popełnienia przestępstwa. Obecnie, można zauważyć bardzo silny trend reformatorski w Unii Europejskiej, istnieją propozycje rozwiązań legislacyjnych wprowadzających minimalne gwarancje w tym zakresie. Polska nadal jest w tyle w porównaniu z innymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej jeśli chodzi o ochronę podstawowych praw osób podejrzanych w postępowaniu karnym. Niniejsza sprawa daje szansę Rządowi Polskiemu na wprowadzenie koniecznych w tym zakresie reform.

B. PRAWO DO OBROŃCY ROZSZERZA SIĘ NA WYKROCZENIA

33. Wykroczenia objęte przepisami Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia są „czynami zagrożonymi karą" w rozumieniu art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Osoby, które są przedmiotem dochodzenia na mocy Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia są niniejszym uprawnione do wszystkich środków ochronnych i prawa do sprawiedliwego procesu sądowego przewidzianych art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka, w tym prawa do korzystania z obrońcy.

34. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że pojęcie oskarżenia w sprawie karnej ma znaczenie autonomiczne, niezależne od kategoryzacji tego pojęcia w narodowych systemach prawnych państw członkowskich .[31] „Oskarżenie w sprawie karnej" na mocy Konwencji oznacza „oficjalne powiadomienie przez właściwy organ o zarzucanym popełnieniu przestępstwa", przy czym ta definicja odnosi się także do weryfikacji czy sytuacja podejrzanego uległa zasadniczej zmianie (patrz ust. 14 powyżej).[32] Stosując tę definicję do bieżącej sytuacji, zarzut wobec osoby podejrzanej o popełnienie wykroczenia pojawia się na samym początku czynności wyjaśniających, ponieważ to właśnie w tym momencie taka osoba jest przedmiotem poważnego dochodzenia dotyczącego popełnienia wykroczenia, a następnie prokurator może wnieść wniosek o ukaranie i może ona zostać poinformowana o tym, że jest osobą podejrzaną o popełnienie czynu zagrożonego karą.

35. Jeżeli chodzi o znaczenie słowa "zagrożony karą" (ang. *criminal*) to Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że przestępstwa kwalifikowane jako wykroczenia, wykroczenia regulacyjne, czy o charakterze administracyjnym mogą nadal być rozumiane jako „zagrożone karą" w świetle przepisów Konwencji.[33] Trybunał

[31] *Sprawa Adolf przeciwko Austrii*, ETPC, wyrok z dnia 26 marca 1982 r., ust. 30.
[32] Patrz na przykład *Sprawa Deweer przeciwko Belgii*, ETPC, wyrok z dnia 27 lutego 1980 r., ust. 42 i 46; oraz *Sprawa Eckle przeciwko Niemcom*, ETPC, wyrok z dnia 15 lipca 1982 r., ust. 73.
[33] *Sprawa Öztürk przeciwko Niemcom*, ETPC, wyrok z dnia 21 lutego 1984 r., ust. 49.

opracował szereg kryteriów na podstawie których można uznać, że czyn jest uznany za zagrożony karą, to znaczy:[34]

a) klasyfikacja czynu zagrożonego karą w prawie krajowym;

b) rodzaj czynu zagrożonego karą; oraz

c) surowość potencjalnej kary, którą dana osoba jest zagrożona.

36. Każde z tych kryteriów może spowodować, że dany czyn jest zagrożony karą i nie jest konieczne, aby wszystkie kryteria zostały spełnione.[35] Jeżeli przepisy krajowe klasyfikują dany czyn jako zagrożony karą, na mocy pierwszego kryterium, to jest to rozstrzygające.[36] Niemniej, jeżeli przepisy krajowe nie klasyfikują takiego czynu jako czyn zagrożony karą, wówczas Europejski Trybunał Praw Człowieka przechodzi do rozpatrywania drugiego i trzeciego kryterium, które w opinii Trybunału są ważniejsze niż pierwsze kryterium,[37] i wychodzi poza klasyfikację krajową i analizuje konkretne okoliczności związane z przedmiotową procedurą.

37. Przy analizowaniu drugiego kryterium, następujące czynniki są ważne przy ocenie, czy natura danego czynu powoduje, że jest on zagrożony karą, to znaczy czy przedmiotowa reguła prawna jest adresowana do konkretnej grupy, czy też jest ogólnie wiążąca[38], czy postępowanie jest wszczynane przez organ państwowy mający uprawnienia wykonawcze na mocy obowiązujących przepisów,[39] czy reguła prawna ma cel punitywny i prewencyjny [40] i wreszcie, czy nałożenie kary zależy od udowodnienia winy.[41]

38. Nawet jeżeli dany czyn nie jest formalnie klasyfikowany jako zagrożony karą w danym systemie krajowym, czy jest z natury zagrożony karą w oparciu o powyższe dywagacje, na mocy trzeciego kryterium, Trybunał przygląda się maksymalnemu potencjalnemu wymiarowi kary, przewidzianemu stosownymi przepisami prawa, w celu określenia czy dany czyn jest nadal „zagrożony karą".[42]

39. Stosując te trzy kryteria w sprawie *Öztürk przeciwko Niemcom* ,[43] Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że choć przestępstwo drogowe zostało przez państwo opisane jedynie jako „wykroczenie o charakterze regulacyjnym", gdzie karą była grzywna, to w opinii Trybunału był to czyn zagrożony karą w rozumieniu art. 6. Trybunał zwrócił uwagę na fakt, że czyn taki jest uważany za czyn zagrożony karą w większości państw członkowskich i że kara za taki czyn ma charakter punitywny i prewencyjny, a tym samym ma on charakter karny. W innym sprawach, Europejski Trybunał Praw Człowieka, uznał, że szereg wykroczeń drogowych należy do spraw karnych, w tym te zagrożone grzywną czy ograniczeniami w zakresie prawa jazdy,

---

[34] *Sprawa Engel i Inni przeciwko Niderlandom*, ETPC, wyrok z dnia 8 czerwca 1976 r., ust. 82, 83. Zasady te zostały następnie utrzymane w drodze szeregu wyroków Wielkie Izby, takich jak: *Sprawa Ezeh i Connors przeciwko Wielkiej Brytanii*, ETPC, wyrok Wielkiej Izby z dnia 9 października 2003 r. ust. 82.

[35] *Sprawa Jussila przeciwko Finladii*, ETPC, Wyrok Wielkiej Izby z dnia 23 listopada 2006 r., ust. 31.

[36] *Ibid.*, ust. 30.

[37] *Ibid.*, ust. 38.

[38] Patrz na przykład, *Sprawa Bendenoun przeciwko Francji*, ETPC, wyrok z dnia 24 lutego 1994r., ust. 47.

[39] *Sprawa Benham przeciwko Wielkiej Brytanii*, ETPC, wyrok z dnia 10 czerwca 1996 r., ust. 56.

[40] *Sprawa Öztürk przeciwko Niemcom*, ETPC, wyrok z dnia 21 lutego 1984 r., ust. 53; oraz *Sprawa Bendenoun przeciwko Francji*, ETPC, wyrok z dnia 24 lutego 1994 r., ust. 47.

[41] *Sprawa Benham przeciwko Wielkiej Brytanii*, ETPC, wyrok z dnia 10 czerwca 1996 r., ust. 56.

[42] *Campbell i Fell przeciwko Wielkiej Brytanii*, ETPC, wyrok z dnia 28 czerwca 1984 r., ust. 72; *Sprawa Demicoli przeciwko Malcie*, ETPC, wyrok z dnia 27 sierpnia 1991r., ust. 34.

[43] *Sprawa Öztürk przeciwko Niemcom*, ETPC, wyrok z dnia 21 lutego 1984 r., ust. 46-53.

takimi jak przyznanie punktów karnych czy utrata prawa jazdy.[44] Trybunał uznał także, że wykroczenie polegające na zakłóceniu porządku może być czynem zagrożonym karą.[45]

40. W tym przypadku wykroczenia objęte Kodeksem postępowania w sprawach o wykroczenia są czynami zagrożonymi karą w rozumieniu art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Przy zastosowaniu drugiego kryterium należy stwierdzić, że Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia jest wiążący i ma zastosowanie do wszystkich osób znajdujących się na terenie Polski. Jest on wdrażany przez organy państwowe mające uprawnienie do egzekucji, tzn. przez policję i sąd. Ma charakter punitywny i prewencyjny, gdyż ma na celu zapobieganie popełnianiu wykroczeń i karanie za popełnianie takich czynów. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia jest związany z Kodeksem karnym i go uzupełnia. Opiera się na tych samych zasadach odpowiedzialności, które stosuje się w sprawach karnych i wykorzystuje w dużej mierze podobną procedurę. Wykroczenia objęte Kodeksem postępowania w sprawach o wykroczenia obejmują wiele czynów, takich jak przekraczanie prędkości, zakłócenie spoczynku nocnego, wywołanie zgorszenia w miejscach publicznych, pływanie w miejscach zabronionych czy bezprawne noszenie odznaczeń. Nawiązując do wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, te wykroczenia winny z natury być traktowane jako czyny zagrożone karą.

41. Stosując trzecie kryterium, typ kar nałożonych w sprawach o wykroczenie i w sprawach karnych jest podobny, choć kary nakładane w sprawach o wykroczenia są znacząco mniej surowe niż w sprawach karnych. Kary za wykroczenia wahają się od grzywny i nagany aż do ograniczenia wolności do 30 dni. Struktura kar ma charakter represyjny, punitywny i prewencyjny i tym samym należy do takiego samego obszaru jak kary w postępowaniach karnych.

Wniosek

42. Na mocy wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, wykroczenia objęte Kodeksem postępowania w sprawach o wykroczenia mają charakter czynów zagrożonych karą. W istocie art. 4 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia stwierdza, że obwinionemu przysługuje prawo do obrony. I choć to prawo nie jest obecne w ustawodawstwie jako takim, nie można dowieźć, że art. 6 Konwencji nie stosuje się do wykroczeń dowodząc, że nie są to czyny zagrożone karą, a wszelkie prawa i gwarancje objęte art. 6 Konwencji, w szczególności prawo do pomocy prawnej na wczesnym etapie postępowania, muszą być udostępnione obwinionym lub osobom podejrzanym o popełnienie wykroczenia.

C. NA POLSKIM RZĄDZIE SPOCZYWA OBOWIĄZEK STWORZENIA TAKIEGO SYSTEMU POMOCY PRAWNEJ, ABY UŁATWIĆ DOSTĘP DO OBROŃCY

43. Nie wystarczy, by prawo do korzystania z pomocy obrońcy było tylko teoretyczne i iluzoryczne. Prawo to musi praktyczne i skuteczne w taki sposób, że może ono zostać zastosowane w praktyce, a tym samym, osoby oskarżone o popełnienie wykroczenia w Polsce powinny mieć dostępne do nieodpłatnej pomocy prawnej od samego początku postępowania przygotowawczego lub czynności wyjaśniających, jeżeli nie mają wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony.

[44] *Sprawa Lutz przeciwko Niemcom*, ETPC, wyrok z dnia 25 sierpnia 1987 r., ust. 182; *Sprawa Schmautzer przeciwko Austrii*, ETPC, wyrok z dnia 23 października 1995 r.; *Sprawa Malige przeciwko Francji*, ETPC, wyrok z dnia 23 września 1998 r.
[45] *Sprawa Lauko przeciwko Słowacji*, ETPC, wyrok z dnia 2 września 1998 r.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

44. Artykuł 6 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka stwierdza, że każdy ma prawo do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy, jeżeli spełnione są dwa pierwsze kryteria. Po pierwsze wtedy, gdy nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, i po drugie gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.

45. Jeżeli chodzi o pierwszy warunek, to Trybunał jest zdania, że podejrzany nie musi „bezwzględnie" udowodnić, że nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów korzystania z obrońcy.[46] I choć Trybunał przyznaje państwom członkowskim pewny margines dotyczący określenia sposobu weryfikacji sytuacji finansowej danej osoby, to muszą istnieć stosowne gwarancje, aby decyzje o tym, kto może bezpłatnie skorzystać z pomocy obrońcy nie zapadały arbitralnie.[47]

46. Jeżeli chodzi o drugi warunek, to Trybunał określił trzy czynniki, które należy brać pod uwagę, przy określaniu czy dobro wymiaru sprawiedliwości wymaga zapewnienia bezpłatnej pomocy obrońcy: powaga przestępstwa, surowość potencjalnej kary i skomplikowany charakter sprawy, oraz społeczna i osobista sytuacja oskarżonego/obwinionego.[48]

47. W zakresie minimalnym, Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że prawo do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy stosuje się w sytuacji, gdy dochodzi do pozbawienia wolności, choć niektórzy uważają taką interpretację za zbyt wąską i nie pasującą do uzasadnień Trybunału dotyczących prawa do pomocy prawnej.[49] Trybunał także uznał za niedopuszczalne, że odmawia się prawa do korzystania z obrońcy w okresie, w którym przeprowadzane są czynności proceduralne, takie jak przesłuchanie czy badania medyczne.[50]

Niekorzystne wyroki i krytyka Polski

48. Niepowodzenie Polski dotyczące wprowadzenia wyczerpującego i sprawiedliwego systemu pomocy prawnej, dzięki któremu oskarżeni/ obwinieni nieposiadający wystarczających środków mogliby mieć dostęp do pomocy został skrytykowany zarówno przez Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu i Komitet Przeciwko Torturom ONZ.

49. W raporcie z listopada 2009 r. Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom ponownie skrytykował brak dostępu do obrońców na wstępnym etapie postępowania karnego i udzielił rekomendacji dotyczącej pomocy prawnej:

> "Jest oczywiste, że jeżeli nie będzie pełnoprawnego systemu, prawo do skorzystania z obrońcy na tym etapie postępowania pozostanie wyłącznie w sferze teoretycznej. **Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom podkreśla, że w pełni dopracowany i należycie finansowany system pomocy prawnej dla osoby zatrzymanej przez policję, która nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrońcy, musi zostać jak najszybciej opracowany i musi być**

[46] *Sprawa Pakelli przeciwko Niemcom,* ETPC, wyrok z dnia 25 kwietnia 1983 r., ust. 34.
[47] *Sprawa Santambrogio przeciwko Włochom*, ETPC, wyrok z dnia 21 września 2004 r.
[48] *Sprawa Quaranta przeciwko Szwajcarii,* ETPC, wyrok z dnia 24 maja 1991 r., ust. 35.
[49] *Benham przeciwko Wielkiej Brytanii,* ETPC, wyrok z dnia 10 czerwca 1996 r.; i patrz E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken, *Effective Criminal Defence in Europe* (Antwerp: Intersentia, 2010), str. 41.
[50] *Sprawa Berlinski przeciwko Polsce*, ETPC, wyrok z dnia 20 czerwca 2002 r.

stosowany od chwili zatrzymania. Jeśli jest to konieczne, należy znowelizować przepisy".[51]

50. W okresowym raporcie z 2007 r. powstałym po analizie sytuacji w Polsce, Komitet Przeciwko Torturom ONZ stwierdził co następuje:

> "9. Komitet wyraża żal, że nie istnieje odpowiedni system pomocy prawnej w Polsce, a w szczególności, że występuje opóźnienie w kwestii złożenia projektu ustawy dotyczącej bezpłatnego dostępu do pomocy prawnej do Parlamentu (Sejm) biorąc pod uwagę wpływ jaki to opóźnienie ma na ochronę osób, które nie mają odpowiednich środków (art. 2).
>
> Polska powinna podjąć skuteczne kroki w celu przyspieszenia przyjęcia ustawy dotyczącej bezpłatnego dostępu do pomocy prawnej, tak aby osoby nieposiadające odpowiednich środków mogły być otoczone stosowną opieką i mogły korzystać z pomocy obrońcy".[52]

Wniosek

51. Na mocy art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, każdy oskarżony/obwiniony o popełnienie czynu zagrożonego karą lub osoba podejrzana o popełnienie takiego czynu musi mieć dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej, jeżeli taka osoba nie posiada odpowiednich środków lub wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Polska jest krytykowana na arenie międzynarodowej za niewprowadzenie powszechnego i należycie finansowanego programu pomocy prawnej mającego na celu zapewnienie pomocy oskarżonym/obwinionym o popełnienie czynu zagrożonemu karą. Zarówno Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu jak i Komitet Przeciwko Torturom ONZ stwierdziły, że bez systemu prawnego, prawo do korzystania z pomocy obrońcy na wczesnym etapie postępowania pozostanie w sferze teorii. I choć to państwo decyduje kiedy i w jaki sposób zapewniać pomoc prawną, to musi ona być zapewniania przynajmniej w przypadkach, gdy w grę wchodzi pozbawienie wolności. Jeśli weźmie się pod uwagę kary za wykroczenia, które obejmują także pozbawienie wolności do 30 dni, to pomoc prawna musi być zapewniania tym, którzy podlegają postanowieniom Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia.

James A. Goldston, Dyrektor Wykonawczy [*podpis nieczytelny*]

Marion Isobel, Associate Legal Officer [*podpis nieczytelny*]

1 grudnia 2011 r.

[51] *Raport dla rządu polskiego sporządzony po wizytacji w Polsce Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu* (CPT) w dniach 26 listopada do 8 grudnia 2009 r., CPT/Inf (2011) 20, ust. 26. Podsumowanie w oryginale

[52] *Wnioski i rekomendacje Komitetu Przeciwko Torturom ONZ (Conclusions and recommendations of the Committee against Torture on Poland)*, trzydziesta ósma sesja, Genewa, 30 kwietnia - 18 maja 2007 r., CAT/C/POL/CO/4, 16 lipca 2007 r., ust. 7 i 9.

ZAŁĄCZNIK

Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stosujące

wyrok w sprawie *Salduz przeciwko Turcji*, ETPC, wydany przez Wielką Izbę dnia 27 listopada 2008 r.

---

1. *Sprawa Aba przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 3 marca 2009 ust. 9;
2. *Sprawa Adamkiewicz przeciwko Polsce*, ETPC, wyrok z dnia 2 marca 2010 r., ust. 82, 90-91 (tylko w języku francuskim);
3. *Sprawa Aleksandr Zaichenko przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 18 lutego 2010 r., ust. 37, 47;
4. *Sprawa Amer przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 13 stycznia 2009 r., ust.;
5. *Sprawa Amutgan przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 3 lutego 2009 r. ust. 12, 17, 25;
6. *Sprawa Arzu przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 15 września 2009 r. ust. 46, 62;
7. *Sprawa Aslan i Demir przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 17 lutego 2009 r., ust. 9-11;
8. *Sprawa Attı i Tedik przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 20 października 2009 r., ust. 39-41, 53;
9. *Sprawa Ayhan Işık przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 30 marca 2010 r., ust. 33-4;
10. *Sprawa Balitskiy przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 3 listopada 2011 r., ust. 37;
11. *Sprawa Ballıktaş przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 20 października 2009 r. ust. 42, 54;
12. *Sprawa Baran i Hun przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 20 May 2010 r., ust. 68, 71;
13. *Sprawa Biełaj przeciwko Polsce*, ETPC, wyrok z dnia 27 kwietnia 2010 r., ust. 72;
14. *Sprawa Böke i Kandemir przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 10 marca 2009 r., ust. 71;
15. *Sprawa Bolukoç i Inni przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 10 listopada 2009 r., ust. 35;
16. *Sprawa Borotyuk przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 16 grudnia 2010 r., ust. 79, 92;
17. *Sprawa Bortnik przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 27 stycznia 2011 r., ust. 39, 47;
18. *Sprawa Brusco przeciwko Francji*, ETPC, wyrok z dnia 14 października 2010 r., ust. 45 (tylko w języku francuskim);
19. *Sprawa Bykov przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 10 marca 2009 r., ust. 38;
20. *Sprawa Caka przeciwko Albanii*, ETPC, wyrok z dnia 8 grudnia 2009 r., ust. 122;
21. *Sprawa Çimen przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 3 lutego 2009 r., ust. 26;
22. *Sprawa Ciupercescu przeciwko Rumunii*, ETPC, wyrok z dnia 15 czerwca 2010 r., ust. 149 (tylko w języku francuskim);

23. *Sprawa Çolakoğlu przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 20 października 2009 r., ust. 37;
24. *Sprawa Cudak przeciwko Litwie,* ETPC, wyrok z dnia 23 marca 2010 r., ust. 8;
25. *Sprawa Dayanan przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r., ust. 30-33;
26. *Sprawa Demirkaya przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r., ust. 16-7;
27. *Sprawa Desde przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 1 lutego 2011 r., ust. 127, 131-132;
28. *Sprawa Ek i Şıktaş przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 17 lutego 2009 r., ust. 11-2;
29. *Sprawa Elawa przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 25 stycznia 2011 r., ust. 38-39;
30. *Sprawa Eraslan i inni przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 6 października 2009 r. ust. 13;
31. *Sprawa Fatma Tunç przeciwko Turcji (nr 2),* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r., ust. 15;
32. *Sprawa Feti Ateş i Inni przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 21 grudnia 2010 r., ust. 23-24;
33. *Sprawa Fikret Çetin przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r., ust. 36;
34. *Sprawa Gäfgen przeciwko Niemcom*, ETPC, wyrok z dnia 1 czerwca 2010 r., ust. 177;
35. *Sprawa Geçgel i Çelik przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r., ust. 15;
36. *Sprawa Gök i Güler przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 28 lipca 2009 r., ust. 57;
37. *Sprawa Guiso-Gallisay przeciwko Włochom*, ETPC, wyrok z dnia 22 grudnia 2009 r., ust. 22;
38. *Sprawa Gürova przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 6 października 2009 r., ust. 13;
39. *Sprawa Güveç przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 20 stycznia 2009 r., ust. 126;
40. *Sprawa Hakan Duman przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 23 marca 2010 r., ust. 46-47;
41. *Sprawa Halil Kaya przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 22 września 2009 r., ust. 18-19;
42. *Sprawa Hovanesian przeciwko Bułgarii*, ETPC, wyrok z dnia 21 grudnia 2010 r., ust. 32-33, 37 (tylko w języku francuskim);
43. *Sprawa Hüseyín Habíp Taşkin przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 1 lutego 2011 r., ust. 21-22;
44. *Sprawa Huseyn i Inni przeciwko Azerbejdżanowi*, ETPC, wyrok z dnia 26 lipca 2011 r., ust. 171;
45. *Sprawa Ibrahim Oztürk przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 17 lutego 2009 r., ust. 51-2;
46. *Sprawa Ilatovskiy przeciwko Rosji,* ETPC, wyrok z dnia 9 lipca 2009 r., ust. 10;
47. *Sprawa Jamrozy przeciwko Polsce,* ETPC, wyrok z dnia 15 września 2009, ust. 47;
48. *Sprawa Katritsch przeciwko Francji,* ETPC, wyrok z dnia 4 listopada 2010 r., ust. 53 (tylko w języku francuskim);

49. *Sprawa Kuralić przeciwko Chorwacji*, ETPC, wyrok z dnia 15 października 2009 r., ust. 44, 47;

50. *Sprawa Kysilková i Kysilka przeciwko Republice Czeskiej*, ETPC, wyrok z dnia 10 lutego 2011 r., ust. 36;

51. *Sprawa Laska i Lika przeciwko Albanii*, ETPC, wyrok z dnia 20 kwietnia 2010 r., ust. 62, 68, 74;

52. *Sprawa Leonid Lazarenko przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 28 października 2010 r., ust. 49-51, 57;

53. *Sprawa Leva przeciwko Mołdowie*, ETPC, wyrok z dnia 15 grudnia 2009 r., ust. 71;

54. *Sprawa Lisica przeciwko Chorwacji*, ETPC, wyrok z dnia 25 lutego 2010 r., ust. 47;

55. *Sprawa Lopata przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 13 lipca 2010 r., ust. 130-131;

56. *Sprawa Luchaninova przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 9 czerwca 2011 r., ust. 63;

57. *Sprawa Mađer przeciwko Chorwacji*, ETPC, wyrok z dnia 21 czerwca 2011, ust. 149, 154;

58. *Mehmet Şerif Öner przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 13 września 2011 r., ust. 21-22;

59. *Sprawa Mehmet Zeki Doğan przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 6 października 2009 r., ust. 13;

60. *Sprawa Melnikov przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 14 stycznia 2010 r., ust. 79;

61. *Sprawa Micallef przeciwko Malcie*, ETPC, wyrok z dnia 15 października 2009 r., ust. 81;

62. *Sprawa Musa Karataş przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 5 stycznia 2010 r., ust. 90;

63. *Sprawa Nechiporuk i Yonkalo przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 21 kwietnia 2011 r., ust. 262-265;

64. *Sprawa Oğraş przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 13 października 2009 r. ust. 19-20;

65. *Sprawa Oleg Kolesnik przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 19 listopada 2009 r., ust. 35;

66. *Sprawa Öngün przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 23 czerwca 2009 r., ust. 33-5;

67. *Sprawa Özcan Çolak przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 6 października 2009 r., ust. 46;

68. *Sprawa Panovits przeciwko Cyprowi*, ETPC, wyrok z dnia 11 grudnia 2008 r., ust. 42, wspólne zdanie odrębne sędziów Spielmanna i Jebensa;

69. *Sprawa Paskal przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 15 września 2011 r., ust. 76;

70. *Pavlenko przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 1 kwietnia 2010 r., ust. 101;

71. *Sprawa Pishchalnikov przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 24 września 2009 r., ust. 73, 76, 79, 93;

72. *Sprawa Płonka przeciwko Polsce*, ETPC, wyrok z dnia 31 marca 2009 r., ust. 35, 37, 40;

73. *Sprawa Prežec przeciwko Chorwacji*, ETPC, wyrok z dnia 15 października 2009 r., ust. 28;

74. *Sprawa R.H. przeciwko Finlandii*, ETPC, wyrok z dnia 2 czerwca 2009 r., ust. 38;
75. *Sprawa S. H. i Inni przeciwko Austrii*, ETPC, wyrok z dnia 1 kwietnia 2010 r., ust. 92;
76. *Sprawa S.T.S. przeciwko Niderlandom*, ETPC, wyrok z dnia 7 czerwca 2011r., ust. 73;
77. *Sprawa Şaman przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 5 kwietnia 2011 r., ust. 30, 34;
78. *Sprawa Savaş przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 8 grudnia 2009 r., ust. 69-70;
79. *Sprawa Šebalj przeciwko Chorwacji*, ETPC, wyrok z dnia 28 czerwca 2011 r., ust. 250, 263;
80. *Sprawa Seyithan Demir przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 28 lipca 2009 r., ust. 54;
81. *Sprawa Shabelnik przeciwko Ukrainie*, ETPC, wyrok z dnia 19 lutego 2009 r., ust. 53;
82. *Sprawa Sharkunov i Mezentsev przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 10 czerwca 2010 r., ust. 97;
83. *Sprawa Shishkin przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 7 lipca 2011 r., ust. 140-141;
84. *Sprawa Shkalla przeciwko Albanii*, ETPC, wyrok z dnia 10 May 2011, ust. 78;
85. *Sprawa Soykan przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 21 kwietnia 2009 r., ust. 57;
86. *Sprawa Soykan przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 21 kwietnia 2009 r., ust. 57;
87. *Sprawa Stefanou przeciwko Grecji*, ETPC, wyrok z dnia 22 kwietnia 2010 r., ust. 80;
88. *Sprawa Stojkovic przeciwko Francji i Belgii*, ETPC, wyrok z dnia 27 października 2011 r., ust. 49-55 (tylko w języku francuskim);
89. *Sprawa Şükran Yıldız przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 3 lutego 2009 r., ust. 36;
90. *Sprawa Şükran Yıldız przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 3 lutego 2009 r., ust. 34-7;
91. *Sprawa Tağaç i Inni przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 7 lipca 2009 r., ust. 35-6;
92. *Sprawa Taşçıgil przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 3 marca 2009 r., ust. 36;
93. *Sprawa Taxquet przeciwko Belgii*, ETPC, wyrok z dnia 16 listopada 2010 r., ust. 93;
94. *Sprawa Ümit Gül przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 29 września 2009 r. ust. 65-8;
95. *Sprawa Vanfuli przeciwko Rosji*, ETPC, wyrok z dnia 3 listopada 2011 r., ust. 94, 95;
96. *Sprawa Vladimir Krivonosov*, ETPC, wyrok z dnia 15 lipca 2010, ust. 161-162;
97. *Sprawa Yunus Aktaş i Inni przeciwko Turcji,* ETPC, wyrok z dnia 20 października 2009 r., ust. 55;
98. *Sprawa Yusuf Gezer przeciwko Turcji*, ETPC, wyrok z dnia 1 grudnia 2009 r., ust. 44;
99. *Sprawa Zdravko Petrov przeciwko Bułgarii*, ETPC, wyrok z dnia 23 czerwca 2011 r., ust. 47;

xxx

Ja, mgr Agnieszka Hein, tłumaczka przysięgła języka angielskiego wpisana na listę tłumaczy przysięgłych Ministra Sprawiedliwości pod numerem TP/1949/05, niniejszym, zaświadczam zgodność powyższego tłumaczenia z treścią okazanego mi oryginału dokumentu w języku angielskim.

Podkowa Leśna, dnia 27 grudnia 2011 r.

Repertorium nr 129/2011